

TANULMÁNYOK KUBINSZKY MIHÁLY EMLÉKÉRE

Jankó Ferenc | Sopron ipari örökségéről

A rendszerváltozás után a városainkban zajló területi-gazdasági folyamatok közül az egyik leglátványosabb az iparterületek hanyatlása, funkcióváltása, átalakulása volt. Az 1990-es évtized végére a kibontakozó kutatások révén hazánkban is meghonosodott a „barnaövező”, illetve a „barnaövezet” fogalma, amely a legáltalánosabb definíció szerint felhagyott vagy kevésbé hasznosított ipari, vasúti, katonai területeket jelöl.¹ E tanulmányban egy 2007–2009-ben, részben egyetemi hallgatók bevonásával Sopron egykori és jelenlegi ipari-gazdasági területeit számba vevő kutatás eredményeire támaszkodom.² Mindez terepi, földhivatali adatgyűjtésből állt, kiegészült egyéb források összegyűjtésével.³

Munkámban elsősorban a 20. századi gyáripari, üzemi telephelyekre koncentrálok.⁴ Írásomban először röviden vázolni szeretném a soproni gyáripar tündöklését és, ha nem is bukását, de leépülését, átváltozását, hiszen a „romokon” alig-alig fejlődött ki valami olyan új ipari tevékenység, amely a termelési hagyományok tovább élésének tekinthető. Ezt a gondolatot figyelembe véve tárgyalom az ipari örökség kérdését, amely tehát nem szűken értelmezett fogalom, a műemlékvédelem és az építészet terrénuma csupán, hanem a falak, a kulisszák mögött a szellemi-kulturális örökség kérdését is szem előtt tartom. Végül egy táblázattal foglalom össze a 20. század három korszakának funkcióváltásait a telephelyek vonatkozásában.

Az ipari örökség kérdése fokozatosan merült fel Sopronban is. Az egyik első tudományos háttérű felvetés talán az egyetem közgazdaságtudományi kara által rendezett *Építőköcskák 2008 Városfejlesztési pályázatán* történt, ahol az első helyezést a Déli pályaudvar területének revitalizációjával foglalkozó csapat nyerte el, de említhetjük a két évvel későbbi versenyt is, ahol a vasöntöde megújítása volt a témája a győztes formációnak. A város, illetve az önkormányzat fejlesztéspolitikája e területen a városfejlesztési tervek-

¹ Barta Györgyi (szerk.): A budapesti barnaövezet megújulási esélyei. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2004.; Kiss Éva: Területi szerkezetváltás a magyar iparban 1989 után. Pécs–Budapest, 2010.

² Ezért köszönet illeti a következő hallgatókat: Fódi Veronika, Halász Eszter, Máté Gyöngyi, Zambó Ilona és Tóth Zoltán.

³ A külön hivatkozott tanulmányok, könyvek mellett az üzemek azonosításának fontos forrásaként említhetők meg Heimler Károly: Sopron topográfiája. Sopron, 1936. mellett a régi telefonkönyvek (Magyarország telefonkönyve, 1938, 1948; Megyei telefonkönyv, 1964, 1973, 1987 – a Magyar Posta Múzeum gyűjteményéből), a fénykép-, illetve képeslap-albumok (pl. Göncz József – Bognár Béla: Sopron a vármegyeszékhely képeslapokon, 1896–1945. Sopron, 2003.; Uők: Sopron vármegye ipara dokumentumokon és képeslapokon. Sopron, 2005.; Uők: Közlekedés Sopron vármegyében. Kordokumentumokon és képeslapokon. Sopron, 2006., vagy a városi levéltárban, földhivatalban található térképek (pl. Sopron Szabad Királyi Város Átnézeti térképe 1:5000, 1930k, SvT 21; Sopron város kataszteri térképe, 1984).

⁴ Korábbi adatokra vonatkozóan lásd a várostörténeti atlasz adattárát: Jankó Ferenc – Kücsán József – Szende Katalin (összeáll.): Sopron. Magyar Várostörténeti Atlasz 1. Sopron, 2010. Az Adattár összeállításában Kiss Melinda működött közre.

ben érhető tetten. A 2008-ban elfogadott integrált városfejlesztési stratégia⁵ már megemlítette a város északnyugati iparterületének részben barnamezős jellegűvé válását, illetve az akkoriban tervezett szállodafejlesztést a ruhagyár épülettömbjében, stratégiaszinten azonban nem foglalkozott a területtel. A későbbi tervekben már egyre nagyobb hangsúlyt kapott a téma, 2011-re több városrész rendezési terve a helyi védelem körébe vont több ipari épületet is. A 2014-es integrált településfejlesztési stratégia⁶ pedig már részcként jelölte meg a barnamezők fejlesztését, konkrétan, projektszinten pedig a volt 48-as laktnya területének funkcióváltását fogalmazta meg. A tervek azonban mind ez ideig tervek maradtak, s mindent összevetve, a barnamezős probléma, illetve az ipari örökség nincs a soproni városfejlesztés homlokterében. Természetesen ez részben érhető is a belvárost, a történelmi külvárosokat és a Lővert figyelembe véve. Időszerű tehát számot vetni a város anyagi és szellemi ipari örökségével, ugyanis az értékek és az emlékek eróziója ezen a téren is folyamatos.

A város iparterületeinek fejlődése a második világháborút megelőző időszakban

Sopronban a kiegyezést megelőzően elsősorban fogyasztási cikket gyártó kisebb-nagyobb üzemek létesültek, így szóda- és szappangyár, ecetgyárak, a környékbeli cukormanufaktúrákon alapuló likőr és szeszgyárak, a híres Seltenhofer-féle harangöntő és tűzoltószergyár, keményítőgyár, és számtalan téglagyár. A város és környékének ipari hagyományaihoz szorosan hozzátartozik a cukorgyártás; az egész nyugat-magyarországi régió cukorrépatermő vidéknek számított a történelmi Magyarországon belül, ennek megfelelően számos cukorgyár létesült a vidéken. A legelső cukorgyár Sopronban 1794-ben épült az Újteleki utcában, termelni azonban a pénzügyi nehézségek folytán csak két év múlva kezdett, majd egészen 1890-ig működött, akkor a szomszédos nagyobb gyárak felépítése miatt elsorvad. Előbb Félsterfalván (Hirn – 1850), Cinfalván (Siegendorf – 1852), majd Nagycenken (1854) és a Sopronhoz tartozó Kőhidán (1854) létesült egy-egy gyár. Miután a kőhidait fegyházzá alakították, gépeit 1879-ben átköltöztették Petőházára, az akkor ott megnyílt üzembe.⁷

A város 20. században is működő és meghatározó gyárainak többsége a századfordulón és a két világháború között települt Sopronba. Több sikertelen gyáralapítási kísérlet történt a kiegyezés után, amelyek közül sokat a kormányzati támogatás hiánya hiúsított

⁵ Sopron Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégia. SMJV Önkormányzata – HitesyBartuczHollai Euroconsulting Kft.– Portaterv Kft.– Óduda-Újlak zRt., 2008 február.

⁶ Sopron Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégia 2014-2020. Grants Europe Consulting–Váti Városépítési Kft.–SVF Kft. 2014 szeptember.

⁷ *Tömördi Máté*: A Petőházi Cukorgyár 130 éve. *Soproni Szemle* 65. (2010), 305–324.; *A Szála Erzsébet*: Nyugat-Magyarország művelődés és ipartörténetéből. Magyar Tudománytörténeti Intézet – Nyugat-magyarországi Egyetem, Piliscsaba–Sopron, 2004.; *Csatkai Endre*: Az első soproni (Rupprecht-féle) cukorgyár sorsa. *Soproni Szemle* 5. (1941), 244–245.; *Kelényi Ferenc*: Sopron kereskedelme és ipara a kiegyezés évében. *Soproni Szemle* 18. (1964), 307–318.

meg. Sopron akkoriban ugyanis bűnös városnak számított, a császári udvarhoz való hűsége, a Bach-korszakban betöltött közigazgatási szerepe miatt.⁸

A város északnyugati ipari területének kialakulásához az első lökést kétségtelenül a bécsújhelyi vasút adta meg (1847), amely a Szombathely–Nagykanizsa vonal megnyitásával (1865) átmenő vonallá vált. A vasútállomás és a vasútvonal közelségéből fakadóan – s itt talán az ausztriai orientáció, a nyugat felé fordulás is szerepet játszott – markáns katonai-ipari fejlődés vette kezdetét a század utolsó három évtizedében. Így a századfordulóig négy laktanya épült fel a Flandorffer (ma: Táncsics) utca és a Rák-patak között, ezen kívül csapatkórház és élelmezési raktár létesült.

Az 1865-ben alapított gázgyár az ipari fejlődés egyik első csírája, és egyben annak alapja is volt. Telephelyválasztását a Déli pályaudvar elhelyezkedése befolyásolhatta, annak közelségében a gázgyártáshoz használt kőszén szállítása jóval könnyebb volt.⁹ Ez a vasúttal egyetemben sok későbbi üzem letelepedésére hatással lett. Később a villamosmű is a gázgyár szomszédságába telepedett le, amelynek nyomán 1898-ban indult meg az áramszolgáltatás a városban.¹⁰

Az 1910-es népszámlálás időpontjában még nem sok jelentősebb munkáslétszámot foglalkoztató gyárüzemet találunk. A brennbergi kőszénbánya ekkor 832, a lakatosárugyár 563, egy gomb- és fémdíszműgyár, illetve a Seltenhofer-féle tűzoltószergyár 59-59, a legnagyobb téglagyár 212, a szőnyeggyár 207, a cipőgumi és szalaggyár 119, a szivarkahüvely és szipkagyár 187 főt foglalkoztatott.

Ma a legpatinásabb vállalatok közé tartoznak a Vasárugyár örököséiként az Elzett nevet viselő különböző cégek, valamint a Sörgyár. Utóbbi 1895-ben Lenk Samu vegyianyag-gyára helyén kezdett működni, az alapítók között volt a brünni serfőzde is. Majd a Kőbányai Sörgyáré lett az üzem, még 1917-ben.¹¹ A Vasárugyár Rt. egy osztrák gyáros öntödéjének (1888) helyén létesült 1901-ben, osztrák tőkebefektetéssel, Vasárugyár Rt. Sopron-Graz néven. A záruk, vasalatok gyártására szakosodott cég 1909-ben saját vasöntödét alapított a mai Ágfalvi út mentén, amely később már nem csak a zárgyár öntvény szükségletét elégítette ki, hanem országszerte ismertté vált termékeivel.¹² A két gyár az első világháború kitörésekor 700 fővel dolgozott, majd e szám a második világháború kitöréséig 500 fő körül mozgott. Már a háborús években újabb fémipari üzemmel bővült a város, mégpedig a délkeleti területen, a vasutak ölelésében. A Weiss Manfréd Acél- és Fémművek budapesti cég 1940-ben létesített fémáru-gyárat, amely később tügyár néven vált városszerte ismertté.¹³

⁸ Horváth Zoltán: Idegen (külföldi) tőkések gyáralapítási kísérletei Sopronban 1918 előtt. Soproni Szemle 42. (1988), 193–220.

⁹ Hiába javasolta Hasenauer városi főmérnök, hogy a város délkeleti területein létesítsék, ezt a szélviszonyok is indokolták volna.

¹⁰ Baumann József: A soproni gázmű története 1865–1978. Soproni Szemle 25. (1981), 1–32., 97–128.; Molnár József: A százéves Soproni Gázgyár története. Soproni Szemle 21. (1967), 30–42.

¹¹ Kölkedi István: Az első Soproni Serfőzde és Malátagyár R. T. története. Soproni Szemle 15. (1961), 3–9.

¹² Mühl Nándor: A soproni vasöntöde története. Soproni Szemle 69. (2015), 252–271.

¹³ Szőke László (szerk.): Magyar Sopron. Társadalmi, ipari és kereskedelmi életünk az újjáépítés tükrében. Sopron, 1947.

A textilipari beruházások többségükben az első világháborút követték, főképpen osztrák és német tőkések befektetései révén. Mindez a város tudatos telepítési politikájának is felfogható; Sopron ugyanis számtalan kedvezményt adott a városba települő üzemeknek. A legkorábban, 1909-ben induló szőnyeggyárnak a közgyűlés például egyszeri 45 ezer koronás pénztámogatást, 10 évig folyósítandó 2000 koronás segílyt és 15 éves városi adómentességet szavazott meg, amelyeket állami kedvezmények még többszörösen megfejelték. De a fésűsfonó szintén adókedvezményeket és segílyt kapott. A 19. század végére már megszűntek a viszonylag híres soproni textiles céhek is, s lehetővé vált a soproni kemény vízből a lágyvíz előállítás, amely egyesek szerint a textilipar megtelepedésének egyik utolsó akadálya volt. Az egy bécsi cég által alapított szőnyeggyár később vált önállóvá, majd az újpesti gyárral egyesült. A háború előtt már 750 fővel működött, de dolgozóinak száma 1945 után még tovább emelkedett, s tartósan, évtizedekig meghaladta az 1000 főt is. Profilja a szőnyeg mellett, a posztó, szövet, bútorszövet készítésére is kiterjedt, sőt ezek nagyobb arányt is képviseltek a termelési értékben. A pamutipari gyárat 1922-ben alapította egy osztrák cég. 1926-ban és 1929-ben létesült két selyemgyár a városban, majd 1934-ben német tőkével a fésűsfonalgyár. Utóbbi mintegy 250 fővel dolgozott a háború előestéjén.¹⁴

A felsorolt textilipari üzemek mellett még egy-két nagyobb létszámot foglalkoztató gyár működött a két világháború között. Így a Kőszegi úton a Wellesz-Schwitzer-féle cipőrugany-, szalag- és húzógyár, a Hátulso utcában a húsgyár, amelynek elődje már 1869-ben működött, de igazán ipari jellegűvé csak az 1920-as években vált. Természetesen még sok kisebb-nagyobb soproni vállalkozás létezett (szappangyár, ecetgyár, szivarkapapírgyár, kenyérgyár, tejgyár, kaptafagyár, keményítőgyár, téglagyárak stb.), de lehetne említeni a sertéshizlaló telepeket is a Kőszegi útról, vagy a már meglévő borászati pincéket, amelyek a mezőgazdasági telephelyeket képviselték.¹⁵

Az ipari-gazdasági fejlődés súlypontja tehát a város északnyugati részén maradt még ebben az időszakban; a Győri út mentén a város a második világháborúig éppen hogy csak átlépte a győri vasút kanyarulatát: a közvágóhíd (1869) és a Manninger-féle szóda- és szappangyár telephelyével (1828). 1939-ben a Bergmann (Boronkai) Pál-féle városrendezési terv az ipari üzemek nem túl szerencsés elhelyezkedését felismerve több üzemet már kitelepítésre szánt, s a város fő ipari területét délkeleten határozta meg.¹⁶

Északkeleti irányban ekkor még a számtalan téglagyár akadályozta a város lakóterületi fejlődését. A Kiegyezés környékén mintegy hat téglagyár működött a mai elkerülő út, Ravasz u., Agzag u., Téglá u. környékén, de jutott téglagyárból az Alsó-Lőverbe (a Villa

¹⁴ *Dávidházy István*: 50 éves a Soproni Posztó- és Szőnyeggyár. *Soproni Szemle* 13. (1959), 270–273.; *Fekete Ferenc*: A soproni textilipar 25 éve. *Soproni Szemle* 24. (1970), 325–339.; *Verő Mária*: A Soproni Fésűsfonógyár története (1934–1976). *Soproni Szemle* 33. (1979), 53–68.

¹⁵ *Heimler Károly* (szerk.): Sopron topográfija. Sopron, 1936

¹⁶ *Bergmann Pál*: Sopron városfejlesztési terve. *Soproni Szemle* 3. (1939), 211–231.; *Üő*: Sopron városrendezésének kérdései. *Soproni Szemle* 4. (1940), 74–93.; *Horváth Zoltán*: Sopron városias fejlődése a kapitalizmus első időszakában (1848–1914). *Soproni Szemle* 39. (1985), 119–146., 213–235.

sor alatt), a Kőszegi út és a Győri út mellé (Turnhardt major) is. Ezek közül öt még a második világháború idején is működött.

A felsorolt üzemek a második világháború harmadik évében készült katonai felmérés térképén is nyomozhatók, hozzájuk tartozóan ekkor mintegy 13 gyárkérmény számolható össze a városban – amelyekből mára egy sem maradt, a meglévők mind későbbiek.¹⁷

A szocializmus évtizedei

A második világháború pusztításai természetesen a gyárakat sem kímélték. A várost ért bombázásokat szinte sértetlenül úszta meg a szőnyeggyár, a fésűsfonalgyár és a sörgyár. Viszont a zárgyár, a selyemgyárak, a pamutüzem, a tejgyár és a tűgyár súlyos sérüléseket szenvedtek. A cipőruganygyárat, a malátagyárat (ma helyén a Gyermekek- és Ifjúsági Központ van), a Jacobi-féle szivarkapapírgyárat (helyén az egyetem új kollégiuma és a menza épülete) már nem volt, aki romjaiból felépítse.¹⁸ Fontos tény továbbá, hogy a város számtalan laktanyája, katonai épülete is ekkor lett az enyészeté, amely megkönnyítette a területek funkcióváltását a világháború után. Számtalan kisebb-nagyobb üzem, vállalat telepedett meg a romok helyén (1. táblázat).¹⁹

Annak ellenére, hogy a város határ menti helyzete, történelmi öröksége miatt nem tartozott az állami iparfejlesztési beruházások fő célterületei közé, az ipar Sopronban is oly jelentőssé vált, hogy az ipari foglalkoztatottak aránya az 1960-as népszámlálás idejére meghaladta az 50 %-ot, 1980-ra pedig a 60 %-ot is.²⁰ Nem véletlen, hogy a korabeli írások „jelentős nagyipari városnak” titulálták Sopront.²¹ Az évtized végére azonban már felismerték, hogy a város extenzív iparfejlesztésének lehetőségei messze kimerültek, s felszínre kerültek azok a problémák is, amelyek igazából a mai város gazdasági szerkezetét is jellemzik, azaz a függés, az irányítási központok városon kívülisége, a bedolgozó jelleg, az erős húzóágazatok jelenlétének hiánya. Látszott már az is, hogy a textilipar zsugorodásnak indul, s a gép- és elektronikai ipar válik kulcságazattá.²²

A város faipara az 1950-es években kezdett kialakulni. A Bútoripari Szövetkezet 1948-ban, a SOFA elődje 1951-ben, a FORFA 1956-ban kezdett termelni. A textilipar súlya a háború után tovább nőtt (Ciklámen Ruháipari Szövetkezet – 1949, Ruhagyár – 1950), termelési értéke a nyolcvanas években 40, foglalkoztatotti létszáma 50 %-ot képviselt az iparon belül. A szőnyeggyárban 1966-ban mintegy 1500-an, a pamutiparban 2000-en, a ruhagyárban 1300-an, a fésűsfonalgyárban és a selyemgyárban pedig 800–800-an

¹⁷ Magyarország katonai felmérése, 1941 <http://mapire.eu/hu/map/hungary1941/>

¹⁸ *Peterdi Ferenc*: A soproni gyáripar fejlődése a felszabadulás után. Soproni Szemle 14. (1960), 4–7; *Szöke* i.m.

¹⁹ *Boronkai Pál*: Sopron újjáépítése. Soproni Szemle 14. (1960), 8–33.

²⁰ Ma városi adat nem nyilvános, de azt tudjuk, hogy a KSH 2011-es népszámlálása idején a megyei jogú városokban 19 % volt átlagosan ez az érték.

²¹ *Peterdi* i.m. 4.

²² *Szántó István*: Sopron város és vonzáskörzete iparának helyzete és fejlesztésének hosszú távú feladatai. Soproni Szemle 39. (1985), 25–47.

dolgoztak. A hatvanas években majd' mindegyik gyárban korszerűsítések zajlottak, új üzemcsarnokok épültek. A ruhagyár 1954-ben költözött a Rákóczi utcai volt Zrínyi Ilona tiszti leánynevelő intézet falai közé, majd az 1960-as években bővítették az épületet. Mindegyik gyár igen kiterjedt szociális infrastruktúrával (óvoda, bölcsőde, orvosi rendelő, kulturális- és sportlétesítmények) rendelkezett, de ez természetesen nemcsak a textilipari üzemekről volt elmondható. A selyemiparban a legfőbb változást az jelentette, hogy az addig különálló vállalatokat 1951-ben összevonták, a párhuzamosságokat megszüntették, vagyis a Kőszegi út két oldalán fekvő gyár jött létre.²³

Feltörekvőben volt a fém- és gépipar. A Könnyűipari Gépgyártó vállalat elődjeként a Soproni Gépgyár 1949-ben alakult, az Autófelszerelési Vállalat elődjeként az autóalkatrész-gyár 1952-ben – ez a GySEV területéből leválva a Batsányi utcában, kis helyen működött –, de említhető az Építőgépgyártó Vállalat is az István bíró utcából. Az AFIT, immár a Somfalvi úton 1980-ban gumigyárat is létesített. A Weiss Manfréd gyár tügyár néven folytatta tevékenységét, később szervezetileg összevonták a lövői késgyárral. A gépipar aránymutatói, azaz termelési értéke és foglalkoztatotti aránya 30 % körül mozogtak, míg a faipar csak 20, illetve 10 %-ot mondhatott magáénak. Az elektronikai alkatrészeket gyártó Gamma művek azért is említendő, mert egészen a 80-as évek végéig a Szent György utca 16-ban működött, majd 1987-ben költözött az Állami Gazdaság telephelyére, az Ágfalvi u. 2./a alá. A város ipari profiljának kialakításában mindezek mellett a szövetkezetek is meghatározók voltak (pl. Ciklámen Ruháipari Szövetkezet, Autófém és Rézműipari Szövetkezet, Bútoripari Szövetkezet, Vas és Járműipari Szövetkezet). A város ma jelentős üvegiparának csiráját a szocializmus időszakában a tanácsi fenntartású Vegyesipari Vállalat hordozta, amely üvegtechnikai cikket gyártott az építőipar tevékenység mellett. Az élelmiszeriparban nem történtek jelentős változások. Megemlítendő a sörgyár kapacitásnövelése, új kenyérgyár építése a Kőszegi úton, a malom szomszédságában (1985), a vágóhid korszakosítása, átépítése (1980), valamint a tejgyár fejlesztései.²⁴

Az 1948-as államosítást 1955 és 1963 között az üzemek összevonása követte, majd még számtalan átszervezés következett. Ennek a folyamatnak az eredménye, hogy a Ruhagyár kivételével a soproni gyárak elvesztették önállóságukat, ami a városi ipar dinamikájának alacsony voltára szintén hatást gyakorolt. Mindazonáltal néhány vállalat kisebb termelő egységeket létesített a közeli településeken, így a Ruhagyár Brennerbányán, Csornán és Csepregen, a Ciklámen Kapuváron, a vasöntöde Bósárkányban. Csak 1981 és 1983 között lett újra önálló a sörgyár, az 1979-től új iparterületen működő AFIT és a SOFA. Utóbbiak a szocialista zöldmezős ipari beruházások legjelentősebbjei közé tartoztak Sopronban. A látványos termelési volumen-bővülés azonban jellemzően három cégnek, az ELZETT-nek, az AFIT-nak és az Öntödének köszönhető. Az exportra

²³ Fekete i.m.

²⁴ Horváth Mihály: Gazdasági élet. In: Mollay Károly (szerk.): Sopron a felszabadulás óta. 1945–1985. Sopron, 1985.; *Uő*: Sopron ipara. In: Sarkady Sándor (szerk.): Sopron és környéke. Korrajz és lexikon. Sopron, 1992. 149–160.; Szántó i.m.

termelés ugyancsak három vállalatnál volt jellemző: az AFIT-nál, az ELZETT-nél és a Szőnyeggyárnál.²⁵

A város a szocializmus időszakában tehát továbbra is inkább az északnyugati területen bővítette ipari kapacitásait, holott folyamatosan napirenden volt a gyárak kitelepítése.²⁶ Sőt délen, az ekkor érvényes új pályaudvar-tervek miatt a tűgyárat, továbbá a selyemgyárat és a malmot is át akarták telepíteni; mindezek azonban a város anyagi lehetőségei miatt elmaradtak. Ezek mellett számos kereskedelmi és építőipari vállalat számára is az északnyugati területen jelölték ki a telephelyet, ám a délkeleti területen letelepedő cégek között is inkább a szolgáltató szektorba tartozókat találni.²⁷

A pénzszűke az oka annak is, hogy máig ható településszerkezeti problémákat okozott egyes gyárak letelepedése. Így említhetjük a Ruhagyár és a FORFA telephelyválasztását, hiszen mindkettőt lakóterületek ölelték körül – előbbi ugyan bezárt, s üres épülete talán a belvárosba illő funkciót kap valamikor. Egy 1985-ös gazdaságfejlesztési tanulmány szerint már csupán a kisebb telephelyeket tartották – hosszú távon – kitelepítendőnek, ezen a problémán azonban csak a rendszerváltozás segített.

Az ipar leépülése a rendszerváltás után

A felsorolt vállalatok közül volt, amelyik igen gyorsan, volt amelyik pedig néhány éves haláltusa után szűnt meg. Ha lehet így mondani, a leghosszabb agónia a szőnyeggyárra várt, amely hosszú évekig a Graboplast csoport tagjaként, majd önálló kft-ként próbálta meg a túlélést. Mint tudjuk, nem sikerült, a patinás gyár 100 éves születésnapja előtt, 2008 első hónapjaiban zárt be. Maradva a nagy múltú textilipárnál: a legviharosabb sebességgel a pamutipar szűnt meg, szinte azonnal bezárta kapuit, egyik utolsó nagy fejlesztése az Árkád üzletsor megépítése volt. A selyemgyárak utódjaként a Scarbantex Kft. működött még néhány évig. Ugyanígy, a fésűsfonó utódjaként egy kft. Termelt nagyjából az 1990-es évek végéig. Ehhez hasonlóan a 2000-es évek közepére kimúló ruhagyár tevékenységét fokozatosan a Ciklámen Ruhaiipari Rt-be helyezte át a közös tulajdonos. Ez utóbbi ma tehát az egykor több ezer embert foglalkoztató soproni textilipar utolsó hírnöke.

Az élelmiszeriparból mára csupán a sörgyár – előbb osztrák, majd holland tulajdonban – és a kenyérgyár maradt meg. A kenyérgyár mellett lévő malom szintén bezárt, telepét árulják. A tejgyár – utoljára tejet, karamellás tejet és tejfölt állított elő – és a húsgyár rögtön a kilencvenes évek elején megszüntette termelését, a vágóhid marhavágóként működött a 2000-es évek elejéig. A húsrugyártást kisebb feldolgozók képviselik már csupán.

A faipar legnagyobb vesztesége a SOFA bezárása volt a 2000-es évek elején, a Bútoripari Szövetkezet rögtön a rendszerváltozás után felhagyott a termeléssel. A faipart nem-

²⁵ Horváth 1985 és 1992 i.m.

²⁶ Winkler Oszkár: Sopron város fejlesztési programjáról. Soproni Szemle 11. (1957), 161–187.

²⁷ Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről. Soproni Szemle 15. (1961), 97–113. – Postaüzemek, Bivimpex Bőrgyárak közös kereskedelmi vállalat, Oxigén és Dissousgázgyár Vállalat lerakata, Metalon Vas és Járműipari Szövetkezet központja, Vegyesipari vállalat telepe, Bástya Építőipari Kiszövetkezet anyagtelepe, Győri Építőipari Szállítási Vállalat.

csak veszteségek érték: számtalan új üzem létesült – a legnagyobb a Sweedwood Kft. – a SOFA nyílászáró-gyártási hagyományait pedig műanyag és fa ablakokat, ajtókat gyártó cégek viszik tovább.²⁸

A fém-, fémalapanyag-ipar, illetve a gépgyártás területén működő üzemek sorsa szintén különbözőképpen alakult. Akadnak olyan gyárak és üzemek, amelyek gyorsan (AFIT, Vas- és Járműipari KSz.), s vannak amelyek pedig több éves kálvária után (Vasöntöde, KAEV) szüntették be termelésüket, de ezek között jó néhány termelési profilja részben egészen fennmaradt a városban vagy legalábbis a környékén. Hiszen az AFIT csarnokába garázsipari berendezéseket gyártó cég (Hoffmann Kft.) költözött, de tovább működik gumüzeeme is (Semperform), illetve a Vasöntöde egy kis részén csiszolóanyagokat gyártó cég telepedett meg (Rolf Plötz GmbH.), a KAEV utódjaként működő Autolift cég pedig kiköltözött ugyan a városból, de tovább működik. A két nagyobb cégcsoportra szakadó ELZETT a Csengery utcai telephelyen megszüntette az ipari termelést, ma a városban, két utód révén már csak az egykori tűgyár területén folytat ipari tevékenységet.

Illeszkedve a magyarországi trendekbe, a városban több olyan cég települt le, amely az elektronika, illetve a járműalkatrész-gyártás területén működik. Ezekhez több másik helyi kis- és középvállalat nőtt fel. Mára már igen előrehaladott állapotban van a délkeleti ipari-gazdasági terület beépülése, cégekkel való betelepítése, igaz itt az ipari jelleg már szinte másodlagos. Ezzel szemben az északnyugati területek jelentős része ún. barnamezőként aposztrofálható, ugyanis nagyon sok a feldarabolódott, alulhasznosított egykori vállalati telephely, amelyekben részben kereskedelmi-szolgáltató cégek rendezkedtek be (1. táblázat, 1. ábra).

Az ipari-gazdasági területek jelene – beépítés, építészeti megjelenés, az ipari örökségvédelem kérdése

Az ipari-gazdasági területek történelmi fejlődéséből adódóan az északnyugati területen találhatunk több – már csak korukból is eredeztethetően – az ipari épített örökség szempontjából fontos épületet. Itt vannak azok a telephelyek, amelyek tradicionális ipari külsőt mutatnak, a város küllemre is hagyományos ipari negyedei.

A különféle rálátási pontokról nézve az északnyugati ipari területek a Jereván lakótelep mellett érvényesülnek a városképben. Igazából a hőerőmű (mára már kevesebb kémménnyel) és a sörgyár – annak is a víztornya – az, amely magához vonja a tekintetet. Az utcaképben leginkább a Baross út és a Terv utca adja vissza a város egykori „ipari nagyságát”. A Vasöntöde rozsdafoltja – folyamatos romlás, illetve bontás alatt –, s különösen a sörgyár az, amely meghatározó városképi elem, utóbbi a Baross út tengelyében állva, annak domináns lezárását is adja. A SOFA, s különösen a TAEG fatelepe már rejtőzködik a szem elől. A szőnyeggyár nyers-tégla homlokzatú főépülete a Baross úton ma is imponáló utcaképet ad, még a hozzáépítések ellenére is, a Vándor Sándor utca felé viszont már az egykori gyár „hátsó udvara” látható. A Somfalvi út menti telephelyek már sokkal

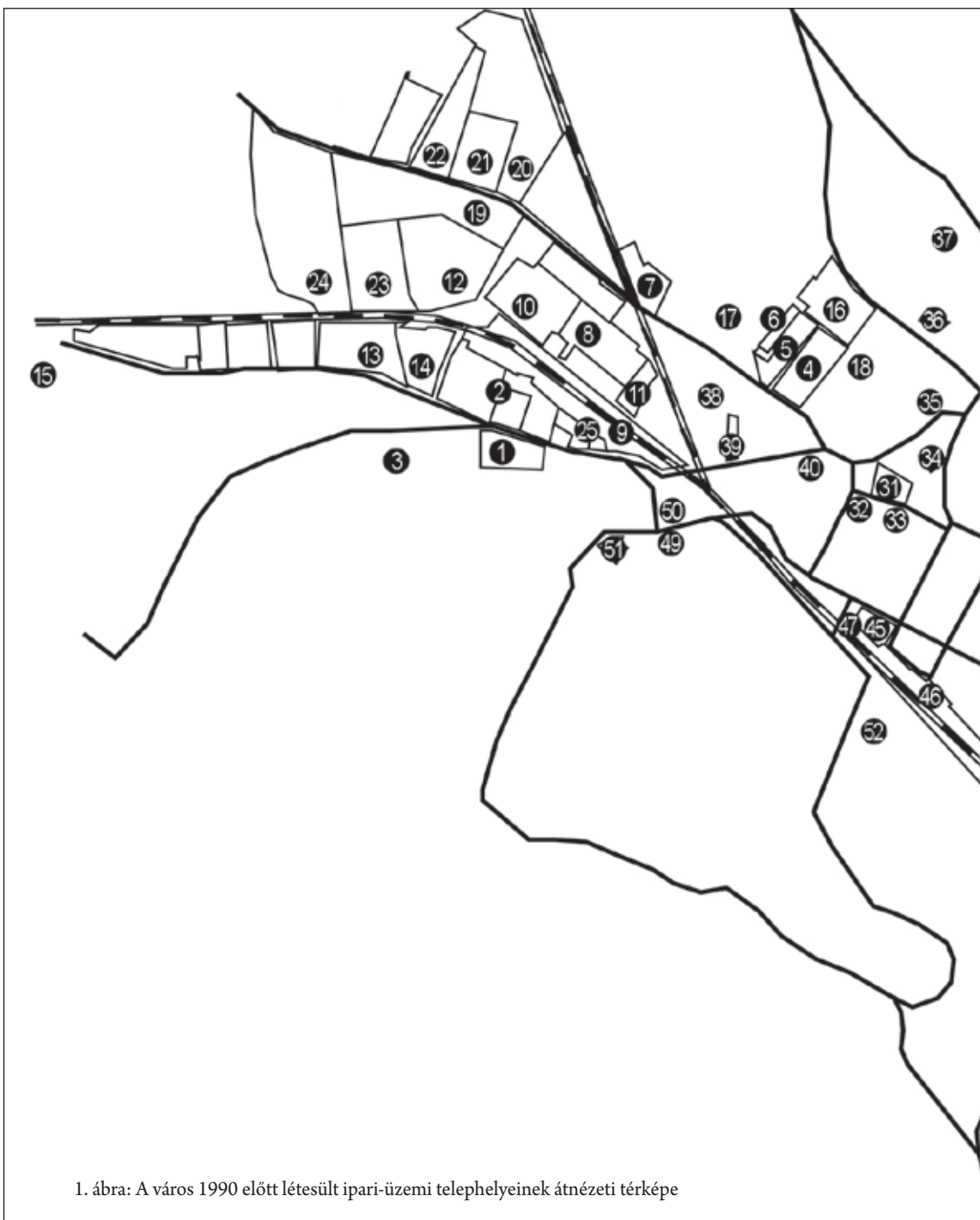
²⁸ Muck Tibor: Sopron – kapu Európára. Budapest, 1989.

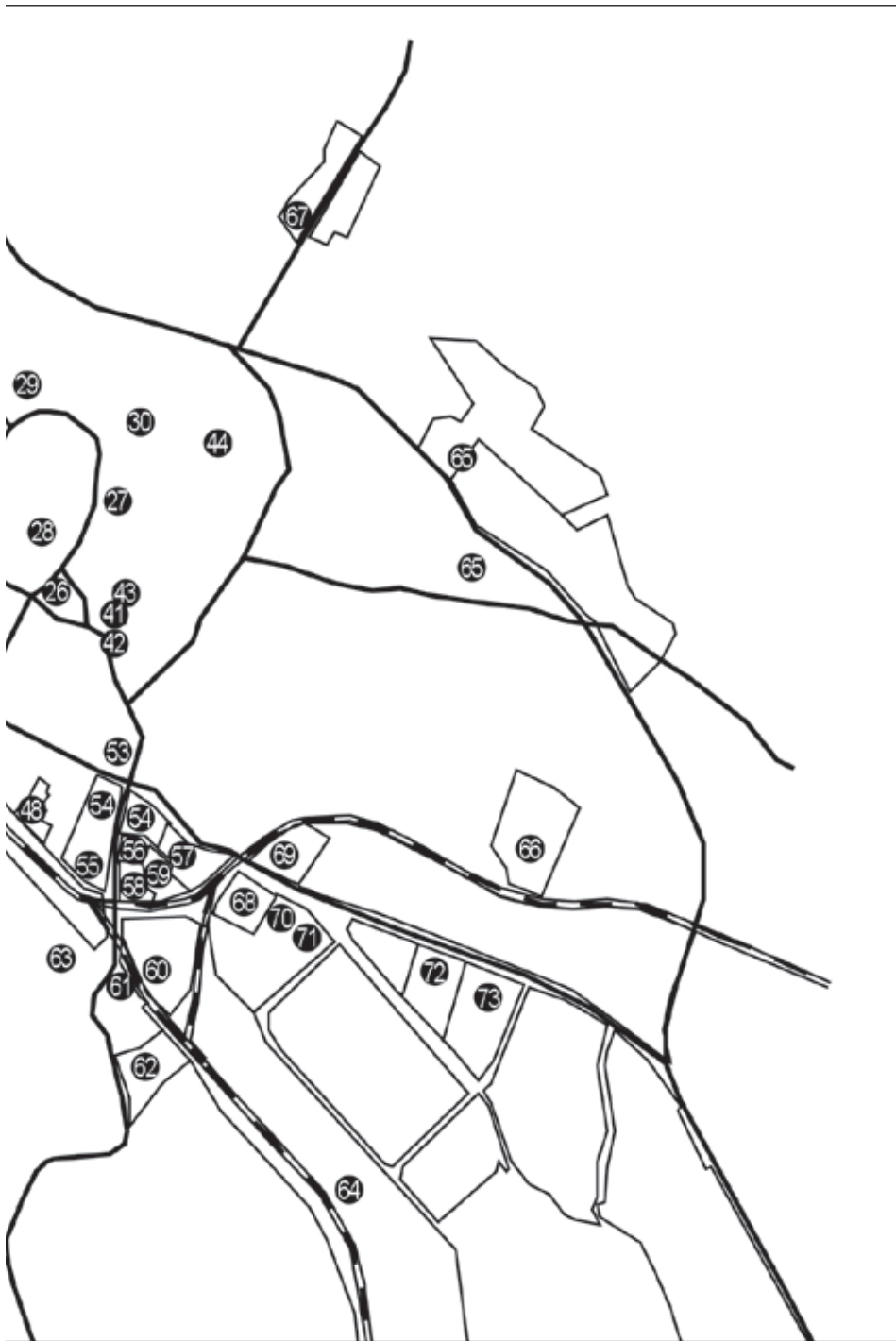
1. kép. A villamosremiz, udvari homlokzat. (A szerző felvétele)

2. kép. A lebontott villanygyári épületek a Flandorffer utcában. (A szerző felvétele)

1. ábra: A város 1990 előtt létesült ipari-üzemi telephelyeinek átnézeti térképe

inkább az egykori szocialista ipar maradványait idézik fel, itt a hőerőművel átellenben az AFIT egykori főépületét kell megemlíteni. A többi telephely a zöldfelületek fejlettsége, és a telkek mélysége miatt már erősen rejtőzködik.

Az egykori Déli pályaudvar területe ma már inkább zöldterületi benyomást kelt, mintsem építészeti. A megmaradt, többször átépített, s ezért szinte stílustalan állomás-épület, több rossz állapotú vasúti őrház, raktárépület stb. nem sokat ad vissza az egykori funkcióból. A terület folyamatos átalakulásban van, felújítanak, lebontanak egy-egy épületet. A főépület alapjai a vasútvonal megnyitásakor, 1847-ben épültek. Ezt 1865-ben és 1903-ban is bővítették, utóbb Posel Gusztáv volt az építész. Az igényes historizáló épületegyüttes a második világháború végi bombázásokban súlyosan megsérült, a főépület egyik szárnyát, illetve a postaépületet nem építették újjá, s a megmaradó tömböket is igencsak szegényes módon állították helyre. A pályaudvar egykori területén egy emeletes és egy földszintes váltóállító ház található, utóbbi rossz állapotban, előbbit viszont némi képp helyreállították, és 2011-ben a szabályozási terv a főépülettel együtt helyi védelem alá vonta.²⁹ Talán a Déli pályaudvarnál is többet szenvedett a bombázásoktól a GySEV pályaudvar területe, a felvételi épületet nem is állították helyre. A hatalmas területen elszórva azért több, feltehetően 19. század végén épült, de legalábbis háború előtti épület figyelhető meg, ám ezek feldolgozottsága alacsony fokú, kisebb adalék a műhelycsarnokról olvasható.³⁰

A belvároshoz közelebbi telephelyek mára már erősen átalakultak. A pamutipari üzemből alig maradtak épületek, ám azokat is átépítették kereskedelmi célokra. A gyár helyén felépült bevásárlóközpont egészen más anyaghasználattal, ám mégis valamit visszaad az eredeti beépítés tömegformálásából. A KAÉV üzeme viszont jobbra hasznosíthatatlanul, kevés funkcióval a vasöntödéhez hasonló rozsdafoltot formál, három oldalról is családi házas városrészeknek támaszkodva. Az egykori ún. Seyring-féle keményítőgyár ma is látható épületei egyes adatok szerint 1906-ban készültek, a gyár viszont 1870-ben indult. Az épületek némi kiegészítésekkel, s egyszerűbb formában helyreállított homlokzattal láthatók a Hőflányi és a Vitnyédi utcában.

A tömb másik oldalán a gázmű, illetve az egykori villanytelep épületeit mára nagy részben lebontották, a területet rekultiválták. E területen számos régi, részben nyerstégla homlokzatú üzemépület volt látható egészen a közelmúltig. Közülük Flandorffer Ignácnak az alapítás évében, 1866-ban épült lakását kell egyfelől kiemelni, amely még ma is áll és 2011-ben helyi védelem alá került. Ugyanígy a villamosremiz (1899) is, amely a Vitnyédi utcában rejtőzködik, kívülről nehezen ismerhető fel. Lakásokat alakítottak ki benne, pontosabban az oldalsó részében, az átalakítások viszont jelentősen csökkentették a csarnoképület megjelenésének értékét. A területhez kapcsolódó egykori villanygyár épületei a telep megnyitása alapján 1898 környékén készültek. Közülük az ún. turbinaház helyi védelem alá került, a bontást viszont így sem kerülte el (1. kép; 2. kép).

²⁹ Kubinszky Mihály: Sopron építészete a 20. században. Szeged–Tatabánya, 2003. 16.; Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzat Közgyűlésének 24/2011. (VII. 7.) önkormányzati rendelete Sopron, Északnyugati Városrész Szabályozási Tervéről és Helyi Építési Szabályzatáról.

³⁰ Kubinszky 2003. i.m. 79.

A ruhagyár kissé megkopott tömbje – az egykori Zrínyi Ilona tisztii leánynevelő intézet – nagy, ám a soproniak számára megszokott léptékváltást jelent a Rákóczi utca déli térfalához képest. A sajtóban beharangozott, elmaradt szállodai átépítés az eredeti kép megújulásával kecsegtetett. Schneider Márton soproni építész több jelentős, mai is álló üzemi épületet tervezett a városban, ezek közé tartozott a ruhagyár immár műemléki védett épülete, amelyet Schneider tervei szerint 1883-ban építettek jelenlegi formájára Hild Vencel egyemeletes, egytraktusos épületének (1833) felhasználásával.³¹

Az egykori zárgyár épülettömbjének Schneider-féle tervei 1893-ban születtek, az utca vonalán álló főépület ma is áll, sajnálatos, hogy a jellegzetes téglarchitektúra nagy részét a közelmúltban történt felújításkor elfedték. A sörgyár épületegyüttesét brünni títustervek alapján 1895-re rajzolta meg az építész. Az üzem korabeli épületei jelentős bővítésekkel, és átépítésekkel, de ma is állnak. Ugyanakkor, a zárgyárhoz hasonló téglarchitektúra jellemzi a nagyjából egy időben, 1908-ban és 1909-ben tervezett és épített szőnyeggyár, illetve a vasöntöde főépületeit is. Előbbi ma is impozáns, a hozzáépítések révén viszont a főirodaépület beszorították, összeépítve az egykori munkáslakás és étkezdé épületével. Az irodaépület mögötti ún. Shed-tetős üzemcsarnok is ebből az időből való. Az egykori vasöntöde esetében Schneider Márton feltehetően csak kivitelező volt, az építész a bécsújhelyi Alois K. Lang lehetett. Az épület oromzata hasonló módon tatarozott, mint a zárgyáré. A gyár területén álló számos épület, köztük az ugyancsak korabeli víztorony nem áll védelem alatt, s ezek sorsa igencsak bizonytalan (3. kép).³²

3. kép. A vasöntöde homokműve és víztornya. (A szerző felvétele)

³¹ Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században. Budapest, 1988. 137.

³² Kubinszky 2003 i.m. 19–20.; Winkler G. i.m. 139.

Ide kapcsolódik két munkáslakóház-építkezés is. Az ún. Sotex-kolónia két ütemben, 1912-ben, és 1924-ben épült, kilenc ház összesen 36 lakást tartalmazott. Az épületek a hőerőmű árnyékában, egyik-másik felújítva, ma is láthatók. A vasöntöde számára Schármár Károly tervezett 48 lakásos munkáslakóházat, részben nyerstégla homlokzattal, amelynek nyugati két lépcsőháza a második világháborúban elpusztult.³³

Az egykori laktanyák megmaradt épületeit helyenként igen nehéz megtalálni és felismerni. Közülük a lovassági laktanya épült a legkorábban 1881–1882-ben. Winkler Gábor építészetiileg igen jelentősnek ítélte a Nádasdy huszárok laktanyájából (Baross u.) a bombázások után is megmaradt lovarda épületét, különösen annak 30 métert átívelő húzóműves fa ácsszerkezetét. A lovassági laktanyát, és így a lovarda épületét is Wender János tervezte 1882-ben.³⁴ Az épület a második világháború után raktárként funkcionált, a rendszerváltozást követően pedig a gyertyagyár vette használatba. 2003-ban egy tűzvész miatt azonban az említett tetőszerkezet teljesen megsemmisült, ma – megerősítve – csak az épület főfalai állnak (4. kép).

4. kép. Az egykori lovassági laktanya leégett lovardája. (A szerző felvétele)

Az egykori Ferenc József gyalogsági laktanya (1889) épületkomplexuma nem a bombázásoktól, hanem a hozzáépítésektől szenvedte el a legtöbbet. A pavilonos elrendezésű helyi védett épületeket két helyen is összeépítették, teljesen eltérő architektúrájú,

³³ Kubinszky 2003 i.m. 36.; *Uő*: Schármár Károly, a soproni építész (1877–1946). Soproni Szemle 54. (2000), 131.

³⁴ Winkler G. i.m. 21. és 149.; Heimler i.m. 41.

körülbelül az 1970-es évekből való szalagablakos toldalékokkal. A József főherceg gyalogsági laktanyának (1900) egy, a Dóczy Lajos utca felé eső épülettömbje maradt meg, amelynek homlokzata puritán formában lett helyreállítva a II. világháború után. Az udvaron még egy gyárkémény is áll.

A Frigyes főherceg tüzérségi laktanyából (1897) több épület látható, köztük az egyik, jelenleg átépítés alatt álló főépület is. Ezek több átalakításon estek át a mindenkori funkcióknak megfelelően, de alapjában véve őrzik jellegüket. Legfigyelemreméltóbb épület e telephelyen egy vélhetően lovarda-épület a vasút mellett, amelyet melléképületekkel vettek körbe az Állami Gazdaság időszakában (5. kép). Az egykori katonai élelmezési raktár épületei 1896-ban épültek, ezekből mára egy maradt meg, a többi helyén köztisztviselői lakások épültek.

5. kép. A tüzérségi laktanya lovardája, Besenyő utca-Ágfalvi úti tömbbelső. (A szerző felvétele)

Sopron számos textilipari üzeme már a korai modern építészet szellemében fogant. A Soproni Selyemipari Rt. terveit Román Ernő, a fésűsfonalgyárát pedig Quittner Ervin budapesti építészek készítették. Utóbbi 1934-ben elkészült puritán modern megjelenése sokáig jól mutatott, a tornyos főépületet és a hozzá csatlakozó Shed-tetős csarnokot néhány évvel ezelőtt végül elbontották. A telephez az Ágfalvi út túloldalán három munkáslakóház is csatlakozik (tervező Franz Schuster bécsi építész, 1941), az egyiket épp nemrégiben változtatták meg emeletréépítéssel (6. kép).³⁵

³⁵ Kubinszky 2003. i.m. 55. és 70.

6. kép. A lebontott fésűsfonalgyár utcafrontja. (A szerző felvétele)

7. kép. A Wessel-Schwitzer-féle gyár igazgatói lakása a Kőszegi úti tömbbelsőben. (A szerző felvétele)

Az egykori Trebitsch-féle selyemgyár telepét viszont egy neves soproni építész, Füredi Oszkár tervezte 1925-ben. Ugyanekkor készült egy háromemeletes nyerstégla homlokzatú modern stílusú, mára már műemlékké érett munkáslakóház is, amely a Csengery utca bevezetésének hangsúlyos, ám elhanyagolt épülete. A többi üzemi épület súlyos károkat szenvedett a világháborúban. A selyemgyár telektömbjének belsejében még egy házat találni, amely vélhetően az egykori Schweitzer-féle gumigyár igazgatói lakóházának készült, annak létesítésével (1900) egy időben. Ez tömeg és tetőkiképzésével még századfordulás, szecessziós hangulatot áraszt, s a korabeli lövéri villákra is emlékeztet (7. kép).³⁶

Szintén Füredi Oszkár tervezte a pamutüzem első csarnokait, amelyek ma már csak töredékükben állnak. A Gyár utcán túli bővítések és a megbújó munkáslakóházak viszont ma is láthatók. Ugyancsak a korai modern nyerstégla-építészetet képviseli a Magyar utcai tömbbelsőben megbújó 1921-es építésű raktárépület (ma már lakóház), amelynek tervezője Schármár Károly volt (8. kép).³⁷

8. kép. Az egykori Forster-féle Sempronía gyár raktárépülete Magyar–Pócsi utca tömbbelsőből.
(A szerző felvétele)

³⁶ Kubinszky Mihály: Sopron építészete a 20. században. Soproni Szemle 55. (2001) 119.; Kubinszky 2003. i.m. 16. és 58.

³⁷ Kubinszky 2003. i.m. 56.

Az egykori Weiss Manfréd acélművek, illetve a téglyár főépülete is látható. A tipikus nyerstégla-architektúrájú magas tetős épület ma már alig észrevehető a később épült nagyobb léptékű üzemcsarnokok között. Építtetője, építési körülményei nem ismertek, erre szintén levéltári kutatás deríthet fényt (9. kép).

A teljesség kedvéért említsük meg az egykori Manninger-féle szappan és szódagyár (később Dózsa Mgtsz) területén található földszintes, háború előtti időkből származó épületeit, amelyekből egyet nemrég elbontottak, kicseréltek. Ide kívánczok továbbá az egykori téglagyári területen, az inkubátor szomszédságában található két nyerstégla homlokzatú téglagyári lakóház számba vétele is.

A második világháború utáni évekből egy ipari komplexumot emelünk ki, amely letisztult formavilágával, egységes kompozíciójával már kiérdemli az ipari örökségvédelem figyelmét. Ez a Winkler Oszkár építész nevéhez köthető épületasztalos-árugyár, amely kisebb átalakításokkal, de őrzi eredeti jellegét.³⁸

9. kép. A Weiss Manfréd gyár korabeli épülete a Csepel utcából. (A szerző felvétele)

Befejezés

Sopron nem iparvárosként él a köztudatban, mindazonáltal ipartörténete gazdag és szerteágazó. Egy nagyobb (északnyugati terület) és egy kisebb (Kőszegi út környéke) történeti iparterülettel rendelkezik, azonban a rendszerváltozástól kezdve a fejlődés

³⁸ Kubinszky 2003. i.m. 76.; Winkler Oszkár: A Soproni Épületasztalosárugyár 25 éve. Soproni Szemle 31. (1977), 200–212.

döntően zöldmezős beruhások képében és főképp nem-ipari funkciók térnyerése mentén történt a délkeleti gazdasági területen. Felmérésünk a 2000-es évek első évtizedének végén folyt, és a ma tapasztalható kép megerősíti azt az általános elvet a városfejlesztésben, hogy az őrizhető meg építészeti örökségként a jövő számára, amely eredetihez hasonló funkciójában működik, vagy új, ám valós helyi igényeket kielégítő funkcióval rendelkezik. A szellemi örökség, az ipari termelési hagyományok tovább élése hasonló elvek mentén lehetséges; a munkakultúrát, a szakképzettséget csak élő ipari funkciók tudják tovább hordozni egy adott generáción túlra.

1. táblázat. A város fontosabb 1990 előtt létesült ipari-üzemi-katonai telephelyeinek funkcióváltásai

2. világháború előtt	2. világháború után	Rendszerváltozás után	Elhelyezkedés	Védelem	Térképi szám
Északnyugati iparterület					
József főherceg gyalogsági laktanya	részben lebombázva, Forgácslapgyártó Vállalat (FORFA)	Falco-Sopron Irodabútor gyár, kiskereskedelmi egységek	Bánfalvi út 27.		1
Frigyes Főherceg tűzészeti laktanya	részben lebombázva, Építőipari Vállalat, Technoimpex, Gyapjúbegyűjtő Vállalat, Soproni Állami Gazdaság, TAEG, Gamma Művek	kis és nagykereskedelmi egységek, gyártó üzemek, szórakoztatás, tanműhely	Ágfalvi út 2.	Helyi védelem	2
katonai csapatkórház, borászati- és szőlészeti szakiskola	Fenyő téri Általános Iskola	Fenyő téri Általános Iskola	Fenyő tér		3
Ferenc József (48-as) laktanya	határőrség, Bútoripari Szövetkezet	határőrség, szakiskola, majd rendőrség, részben üresen áll	Táncsics utca 8-10., illetve Vitnyédi u. 21-23.	Helyi védelem	4

Világítási és Erő-átviteli Vállalat, villamosremiz	gázszolgáltató vállalat	gázmű, nagyrészt lebontva, kiskereskedelmi egységek, szállásadás, lakóház, tekepálya	Táncsics utca 12.	Helyi védelem	5
Seyring keményítő és csirizgyár	Könnyűipari Gépgyártó Vállalat	szolgáltató egységek, irodák	Hóflányi utca 4.		6
katonai élelmezési raktár	Agrokereskedelmi Vállalat, Mútrágya és Növényvédő Vállalat	részben lebontva, kiskereskedelmi egység, lakóházak	Táncsics utca 44.		7
Ferenc Ferdinánd lovassági laktanya	nagyrészt lebombázva, Győri Útfenntartó Vállalat, Gyapjú- és Textilanyag Forgalmi Vállalat, Április 4. gépgyár, SOTEX bővítés, hőerőmű, gázmű földgáztároló	hőerőmű, üvegárugyár, sütőüzem, kiskereskedelmi egységek, raktárak	Baross út 18-22., Somfalvi út 1-3.		8
Déli pályaudvar	déli pályaudvar	kis és nagykereskedelmi egységek, vendéglátás, szállásadás	Baross út 1-3.	Helyi védelem	9
Soproni Szőnyeg és Textilművek	Soproni Szőnyeggyár	Soproni Szőnyeggyár (2008-ig), kis és nagykereskedelmi egységek, munkásszálló, irodák	Baross út 24.	Helyi védelem	10
Tejszövetkezeti központ	tejüzem	kis és nagykereskedelmi egységek	Baross út 10.		11
Soproni és Kőszegi Polgári Serfőzdeák Rt.	sörgyár	sörgyár	Vándor Sándor utca 1.		12

Vasárugyár Rt. öntöde	Soproni Vasöntöde	Soproni Vasöntöde (2000-ig), Rolf Plötz, nagyrészt üresen áll	Ágfalvi út 6.	Helyi védelem	13
Soproni Fésűsfonalgyár	Soproni Fésűsfonalgyár	lebontva, kiskereskedelem, szolgáltató egységek, kisebb gyártóüzemek	Ágfalvi út 4.		14
	gázbontó	lakóházak	Ágfalvi út		15
Soproni Pamutipar Rt.	Soproni Pamutipari Vállalat	bevásárló központ, kiskereskedelmi, szolgáltató, vendéglátó egységek	Lackner K. u. Selmei u. 15.–17.		16
városi faraktár	Erdőgazdasági üzemek állami fűrésztelepe, később Taeg, majd lakóházak	lakóházak	Faraktár u. 19.		17
	Asztalos és Fémipari Ksz., majd óvoda	óvoda	Vitnyédi u. 13.		18
	Autófelszerelési Vállalat	kis és nagykereskedelmi egységek, szolgáltatók, gumitermék üzem, épületgép-gyártás	Somfalvi út, Vándor Sándor u. 7.		19
	Győri Állami Építőipari Vállalat, Hunflexbau	építőipari cégek, raktárak, gumitermék gyár	Somfalvi út 14.		20
	Volán	Volán	Somfalvi út 16.		21
	Zöldért	gyertyagyár	Somfalvi út 22.		22
	Soproni Faipari Vállalat	nyomdaüzem, raktárak	Terv utca 2.		23

	TAEG fűrésztelep	TAEG fűrésztelep	Terv utca 4.		24
	Fűszer és Édességke- reskedelmi Vállalat, Élelmiszer és Vegyárkeres- kedelmi Vállalat, Kisalföld Fűszért, Melléktermék és Hulladékgyűjtő Vállalat (MÉH)	raktár, részben üresen áll, részben lebontva	Bánfalvi út 6–8.		25
Belvárosi telephelyek					
Hillebrand-féle likőr és gyümölcs- konzervgyár	lakóház	lakóház	Várkerület 85.		26
Röttig nyomda	Járműgyártó Ktsz. Motorkerékpár részleg	kiskereskedelmi egység (üres)	Árpád u. 4.		27
	Gamma művek	lakóház	Szent György u. 16.	Műemlék	28
városi vízmű	városi vízmű	lakóház	Major köz 3.	Műemlék	29
Zettl-féle szesz- és ecetgyár	lakóház	lakóház	Balfi utca 11.	Helyi védelem	30
Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő In- tézet	Soproni Ruhagyár	Soproni Ruhagyár (2004-ig), egyetemi kollégium, ma üre- sen áll	Rákóczi utca 8.	Műemlék	31
Lenck borospincék	Fémtömegcikk majd Autófém Ipari Szö- vetkezet, Cílkámen Ruházati Ksz., Álla- mi Gazdaság	borászat	Rákóczi utca 37–39.	Műemlék	32

	Vas és Járműipari Szövetkezet	lakóház, illetve raktár	Rákóczi utca 27.		33
Schneeberger Adolf húсаругяр	Győr-Sopron Megyei Húsipari Vállalat, majd Ringa húsipari vállalat	lakóházak	Hátulsó utca 2.		34
Krausz Károly posztógyár	Lakóház	lakóház	Újteleki utca 4.		35
Wanek kenyérgyár	Sütőipari Vállalat	lakóházak	Ferenczy J. utca 58.		36
	Dózsa Mgtsz. pin-cészet	üres	Uszoda utca 12.		37
Első Soproni Gomb- és Fémáíszmüáругяр	Lakóház	lakóház	Huszár utca 14.		38
	Soproni Állami Gazdaság	borászat	Kossuth L. utca 24.		39
Huber gépgyár	Építőipari és Épületkarbantartó Ktsz., Bástyа Építőipari Kísszövetkezet	szolgáltató egység	Kossuth L. utca 5.		40
Seltenhofer öntöde	lakóház	lakóház	Magyar utca 9.		41
Forster-féle Sempronia szivar-ka-, hüvely-, papír- és szípkagyár	lakóház	lakóház	Magyar utca 15–17.		42
	Építőgépgyártó Vállalat	lakóház	István bíró utca 9.		43
	Vas- és Járműipari Szövetkezet	lakóház	Botond utca 10.		44

Déli telephelyek					
Vasárugyár Rt	ELZETT, zárgyár	kiskereskedelem, irodák, szolgáltatólétesítmények	Csengery utca 30–32.	Helyi védelem	45
GySEV pályaudvar	GySEV pályaudvar	GySEV pályaudvar	Állomás u. 2.		46
	Autóalkatrészgyár Rába gyáregysége	GySEV	Batsányi u. 15.		47
	vízmű	vízmű	Bartók B. u. 42.		48
Jacobi-féle szivarkapapír-, hüvely és papírszipkagyár	egyetem	egyetem	Ady E. utca 3.		49
malátagyár	SOTEX művelődési ház	gyermek és ifjúsági központ	Ady E. utca 10.		50
Flandorffer pince	Állami Gazdaság	borászat	Ady E. utca 31.		51
Károly-laktanya, hadapródnevelő intézet	nagyrészt lebombázva, József Attila lakótelep, szálloda	József Attila lakótelep, Nyugdíjas otthon	József Attila út		52
Marlovits féle sertéshízlalda	Fűszer és Édességkereskedelmi Vállalat, majd lakóházak	lakóházak	Kőszegi út 4-6.		53
Trebitsch és Fiai Selyemárugyár, Soproni Selyemipar Rt.	Soproni Selyemgyár,	kiskereskedelmi, szolgáltató egységek	Kőszegi út 8. ill. 7.		54
Wellesz-Schwitzer-féle Első Magyar Cipőrugany-, Szalag- és Húzógyár	Soproni Selyemgyár	kiskereskedelmi, szolgáltató egységek	Kőszegi út 10.		55

gőzmalom	malom	malom (üres), szálló	Kőszegi út 11.		56
	hőközpont, tanműhely	hőközpont, tanműhely	Hőközpont u. 3.		57
Marlovits-féle sertéshízallda	kenyérgyár	kenyérgyár	Kőszegi út 13.		58
	Ciklámen Ruhaiipari Szövetkezet	Ciklámen Zrt.	Hőközpont u. 1.		59
Weiss Manfréd Acél- és Fémművek	Fémlemezipari művek, tügyár	ELZETT utódvállalatok	Csepel utca 3.		60
Soproni Kaptafa és Faáru Rt.	lakóházak	lakóházak	Répcéfői sor 2.		61
	MAVAD Magyar Vadkereskedelmi Szövetkezeti Vállalat	lakóházak	Répcéfői sor 32.		62
Schwarz féle téglagyár	lakóházak	lakóházak	Kőszegi út 24.		63
	GySEV rendező pályaudvar	GySEV rendező pályaudvar	Ipar körút		64
Északkeleti iparterület					
Balfi úti téglagyárak (Hacker Lipót, Lenk Lajos, Hasenöhrl Ferenc, Steiner József)	téglagyár, lakóházak	téglagyár, lakóházak, kis- és nagykereskedelmi egységek, ipari park, inkubátorház	Tégla u., Balfi út, Aranyhegy, Ravasz u.		65
	Talajérőgazdálkodási Vállalat	Florasca	Csányi u. 14.		66
	Vegyésipari Vállalat üvegtechnikai üzem	kiskereskedelmi egységek	Pozsonyi út 80.		67

Délkeleti iparterület					
Közvágóhíd	Ringa húsipari vállalat	Lebontva	Győri út 38.		68
Manninger szappan- és szódagyár	Dózsa Mgtsz.	kiskereskedelem	Győri út 17.		69
	Bivimpex Bőrgyárak Közös Kereskedelmi Vállalata	kiskereskedelem	Győri út40.		70
	Vas- és Járműipari Szövetkezet, Országos Műemléki Felügyelőség	városüzemeltetés	Győri út 42.		71
	Bástya Építőipari Szövetkezet	kiskereskedelem, fűrészüzem	Győri út 48.		72
	Postaüzemek	Magyar Posta, MA- TÁV	Ipar krt. 2.		73

Források: ld. a 3. lábjegyzetet

Kubinszky Mihály: Sopron, Erdei malom, akvarell, évszám nélkül. (A Kubinszky család tulajdonában)